

Journal of Comparative Literature

Faculty of Literature and Humanities

Shahid Bahonar University of Kerman

Year 14, No. 27, winter 2023

Khaleh Souske and *Gulliver's Fourth Travel*: A Posthumanist Reading -

Zahra Taheri ¹

1. Introduction

Storytelling, especially for children, has been started since the beginning of history because fiction is among the first tools human used for a better understanding of the world around; such background foregrounds the significant role storytelling has played in cultural and social life all over the world. With the emergence of the discourse of humanism and the importance this discourse put on education and the disciplining of the young generation, a utilitarian use of narratives was normalized; in other words, narratives were deployed as an efficient means to form the social and individual identity of children in desired directions while guaranteeing collective and civil life. Even though due to the child's lack of experience and awareness, the majority of children's literature inevitably became didactic, what was conveyed through this literary genre was to institutionalize the value structures popularized by the ruling humanistic discourse as well. Through techniques of repetition and, consequently, 'naturalization', Children's narratives formed an integral part of their identity. However, this instrumental use of children's literature to control and direct children's psyches towards predetermined behavior patterns caused deeper

*Date received: 25/05/2022 Date review: 11/11/2022 Date accepted: 14/11/2022

¹. Assistant Professor of English Language and Literature, Department of Languages and Foreign Literature, University of Kashan, Kashan, Iran. E-mail: ztaheri@kashanu.ac.ir

concerns in society when those dualisms governing the humanistic discourse approximated to extreme behaviors such as racism and sexism. Therefore, it was felt that the real nature of liberal discourse, as a 'construct', should be revealed, and its doctrines should be open to questions. Such challenges were posed by different movements. One of these movements was post-humanism. The main axis of post-humanist thinking, as Flanagan has also pointed out, was the "redefinition and expansion of the human subject" (2014: 5), which has been associated with the challenge of the dual-centered structures of the ruling humanist discourse and the critique of 'essentialism'.

2. Methodology

The present study has attempted to examine "Khaleh Souske" and *Gulliver's Fourth Travel* from the perspective of posthumanism. It has investigated the deconstructive effect of posthumanism on children's literature in a comparative reading. It deploys a descriptive-analytic approach to explore how children's literature, once deployed as a means at the service of spreading the ideology of liberal humanism, can also be adopted by the counter-discourses to open up new horizons. The methodology is based on a posthumanist approach focusing on discursive hierarchies of "the self"/"the other" and human/animal. To approach the text from a post-humanistic perspective is to challenge the hierarchies and the superiority it has claimed for man to nature. Consequently, a post-humanist technique reveals the dependence of man on nature, and tries to bring nature and culture together. Such attempts depict man and nature as equal and, thus, question man's superiority to nature; this outcome provides a different definition of man and nature.

3. Discussion

This article, as discussed above, focuses on the notions of posthumanism and its deconstructive effect on children literature in a comparative reading of *Gulliver's Fourth Travel*, a work by Jonathon Swift (the British writer), and "Khaleh Souskeh," a Persian folklore

story. Using a posthumanist approach, the writer tries to discuss how children literature, once deployed as a means at the service of spreading the ideology of the dominant discourse (liberal humanism) to instill the discursive hierarchies of “the self”/“the other” and human/animal, can also be adopted by the counter-discourses to open up new horizons up to the postmodern man. It is argued that through the blurring of the borders between human/animal and, thus, the breach of the hierarchical “chain of being,” an anti-narrative is formed which can redefine the concepts of gendered “identity” and “self.”

In this part, the most important humanistic elements in *Gulliver's Fourth Travel* and “Khale Souskeh,” have been analyzed, and the stands of these two works on various doctrines have been compared. These works have mainly questioned liberal humanism for three major doctrines: man's superiority to nature, essential identity, and binary of man versus nature.

3-1. Man's Superiority to Nature

Besides its focus on the notion of ontology and its challenge of humanist binary oppositions, post-humanism tries to destroy the existential superiority of man in existence, and this sometimes approximates to the border of satire. In other words, by highlighting the capabilities of other beings in nature (animals here), the liberal human-centered view, expressed in the form of ‘man as the center of existence’, is challenged and, along with that, ‘the chain of being’, once justifying this idea. Such stand substitutes hierarchical relationships with a rhizomic one, in which a horizontal relationship replaces the former vertical structure imposed on human and animals.

3-2. Essential Identity

Satirizing human supremacy requires the creation of ‘in-between’ beings in these works. While these creatures look like animals, on the one hand, they also have the physical and behavioral characteristics of humans, and, consequently, create cultural structures which depict such ‘in-between-ness’. The heterogeneity that these creatures display questions all the essentialist doctrines, especially that of ‘fixed, essential identity’, to which liberal humanism has referred over centuries to justify its racist, sexist, and supremacist stands.

3-3. Man versus Nature

In works centered on animals, the first challenge the audience are facing is an entrance into a world where animals speak the language of the audience. This promises a different story. In fact, the ability of animals to speak is the first feature that moves animal boundaries; furthermore, it is at this time that the humanistic 'ontology' and the human/animal dualism are shaken. The reason lies in the fact that in the past, the most significant characteristic distinguishing humans from animals is their speaking power, and this power is drawn from one's wisdom. Therefore, the existence of this power in animals presupposes special wisdom, which, if not higher than human wisdom, is equal to that.

4. Conclusion

Post-humanism, by providing such space of heterogeneity, makes a new sense of belonging to be formed, the outcome of which would be a challenge posed to essentialism. Accordingly, it questions liberal humanism and its discriminatory system since 'essentialism' is its building block. By challenging the 'ontological' discourse of liberal humanism, blurring the boundaries of "self/other" and highlighting the concept of 'fluidity of identity', post-humanism can form a kind of 'anti-narrative' that tries to create a new culture, in which relationships are based on equality. Furthermore, it expands liberal humanism's ontology and treats man as an entity that just coexists with nature. This expansion will later build up a better relationship between man and his environment and, thus, teaches children to act as such. Besides, by equating animals with humans, these works have tried to restore the lost balance of the universe, which has been exacerbated by the hierarchical structures of liberal humanist discourse and its efforts to conquer nature. Furthermore, they can provide some awareness to the children of the current generation about the status of man in nature, as another being rather than the only being for which the universe has been created. This knowledge

modifies man's ambition and makes him build up a kind of peaceful coexistence with nature.

Keywords: children literature, liberal humanism, posthumanism, Swift, Iranian folklore

References [In Persian]:

- Pashaei, R. (2014). Agency in khale souskeh and whom has the fairy taken away? *Pazhuheshnameh Adabiyat Koudak and Nojavan*. Accessed at <http://pazhuheshnameh.ir/1393/08/5>
- Parsaei, H. (2008). An analysis of *Gulliver's travels* by Johnatan Swift's through Erich Kastner: The second author's mental feedback. *Koudak and Nojavan Mahnameh*. (43), 23-31.
- Pourgive, F, & Zekavat M. (2010). A Study of gender roles in "Khale Sooske". 1(2), 27-43.
- Mohtadi, F. (2001). Who was khales souskeh and what did she do? A sociology of Iranian oral literature. *Pazhuheshnameh Adabiyat Koudak and Nojavan*. (38), 82-85.

References [in English]

- Badmington, N. (2004). Mapping Posthumanism. *Environment and planning A*, 36(8), 1341–1363.
- Flanagan, V. (2014). *Technology and identity in young adult fiction*. London: Palgrave.
- Haraway, D. *Philosophy in Children's Literature*. (1985). Manifesto for cyborgs science, technology, and socialist feminism in the 1980s. *Socialist Review*, 15(2), 65–107.
- Hayles, N. K. (1999). *How we became post-human: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*. Chicago: The University of Chicago.
- Lerman, L. (2012). Lovingly impolite. In Peter Costello (Ed.), *Philosophy in Children's Literature*, 301–314.

- Markowsky, J. K. (1975). Why anthropomorphism in children's literature? *Elementary English*, 52(4), 460-466.
- Nikolajeva, M. (2000). *From mythic to linea*. CHLA, London: Scarecrow Press.
- Pepperell, R. (1995). *The post-human condition*. Exeter: Intellect Books.
- Rudy, K. (2013). If we could talk to the animals: On changing the (post) human subject. *Speaking for animals: Animal autobiographical writing*. Ed. Margo DeMello. New York, NY: Routledge, pp. 149–159.
- Swift, Jonathan. (2011). *Gulliver's travels*. London: Collector's Library.
- Watson, V. (2001). *Animals in fiction. Cambridge guide to children's books in English*, Ed. V. Watson. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zoe, J. (2015). *Children's literature and the posthuman: Animal, environment, cyborg*. New York: Routledge.

نشریه ادبیات تطبیقی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال چهاردهم، شماره بیست و هفتم، پاییز و زمستان ۱۴۰۱

«خاله سوسکه» و سفر چهارم گالیور: روایاتی پسااومانیستی^۱

زهرا طاهری^۱

چکیده

مقاله حاضر به بررسی مقوله پسااومانیسم در ادبیات کودک می‌پردازد، با وجود آنکه ادبیات کودک همواره به منزله ابزاری در خدمت فرهنگ حاکم دیده شده است؛ ابزاری که می‌کوشد بن‌مایه‌های تعلیمی، ارزش‌ها، هنجارها و کلیشه‌های فرهنگی را، که غالباً مبتنی بر تفکر اومانیستی و رابطه سلسله مراتبی «خود/دیگری» هستند، به نسل بعد انتقال دهد؛ تعالیمی که زنجیره‌ای از تقابل‌های دوگانه نظیر «مرد/زن» و «انسان/حیوان» را شامل می‌شوند. اما فرهنگ‌ها هم‌زمان شاهد ظهور آثاری هستند که در راستای واشکنی این ساختارها و دوانگاره‌های فرهنگی غالب گام برمی‌دارند تا بتوانند گفتمانی پسا-اومانیستی را بسط دهند. از این آثار، می‌توان به سفر چهارم گالیور (۱۷۲۶)، نوشته جان اتان سویفت بریتانیایی و داستان «خاله سوسکه»، فولکلور ایرانی، اشاره کرد. این پژوهش می‌کوشد با روشی توصیفی-تحلیلی و در خوانشی با تکیه بر تحلیل محتوا به بررسی نمودهای گفتمان پسااومانیستی و چگونگی تقابل آن با پارامترهای گفتمان انسان‌گرایی حاکم در دو فرهنگ غربی و شرقی بپردازد. چنین استدلال می‌شود که هر دو اثر با چالش گفتمان «هستی‌شناختی» اومانیستی، کمرنگ کردن مرزهای «خود/دیگری» و برجسته‌سازی مفهوم «عدم اصالت هویت» نوعی «ضدروایت» را شکل می‌دهند که می‌کوشد با خلق گفتمان فرهنگی نوین، نوعی رابطه غیرسلسله‌مراتبی مبتنی بر تساوی را رقم زند. ماحصل این موضوع، تلاش دو اثر بر صلح و آشتی دوباره کودک با طبیعت پیرامون و ایجاد مقدمات برای شکل‌گیری گفتمان نوینی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۸/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۲۳

Doi: 10.22103/jcl.2023.19457.3471

صص ۲۵۵ - ۲۸۴

۱. استادیار دانشکده زبانها و ادبیات خارجی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. ایمیل: ztaheri@kashanu.ac.ir

است که، برخلاف گفتمان اومانستی، به جای تسخیرِ صرفِ طبیعت بر همزیستی مسالمت‌آمیز با آن تأکید دارد.

واژه‌های کلیدی: پسااومانسیم، گفتمان انسان‌گرا، جاناناتان سویفت، «خاله سوسکه»، ادبیات کودک.

۱. مقدمه

قدمت داستان‌گویی، به‌ویژه برای کودکان، با عمر بشر برابری می‌کند؛ چراکه ادبیات داستانی به منزله نخستین ابزار بشر جهت درکی بهتر از جهان پیرامون خود به کاررفته‌است و این امر جایگاه ویژه‌ای برای داستان‌گویی در حیات فرهنگی و اجتماعی بشر رقم می‌زند. با ظهور گفتمان انسان‌گرایی (اومانسیم) و اهمیت آموزش و تأکید بر ضرورت تأدیب نسل جوان، استفاده ابزاری از روایات و داستان‌ها جهت شکل‌دهی هویت فردی و اجتماعی کودکان در مسیر دلخواه و همچنین تضمین حیات جمعی و مدنی طبق گفتمان حاکم عادی‌سازی شد. این امر، بعدها در قالب نظریه لاکان درباره هویت، بیش از پیش مورد تأیید قرار گرفت؛ از این‌رو، داستان‌ها به‌منزله نخستین اشکال زبانی نقش به‌سزایی در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی کودک و تعریف وی از «خود» ایفای می‌کنند. اشتیاق کودک به داستان، در واقع، بازنمایی از اشتیاق وی به این تعامل و در نتیجه تلاش در راستای شناخت و درک جهان و حوادث پیرامون آن است، اما بی‌تجربگی و عدم آگاهی کودک و همچنین تأثیرپذیری فکری و روانی سریع وی، ناگزیر غالب ادبیات کودکان را به سمت ادبیات تعلیمی و اخلاقی می‌برد تا ساختارهای ارزشی موجود در گفتمان اومانستی حاکم را در کودک نهادینه و از طریق تکرار و در نتیجه «عادی‌سازی» (Naturalize) آنها به‌جزء لاینفک هویت وی بدل کنند.

استفاده ابزاری از ادبیات کودک در راستای کنترل روانی و اجتماعی کودکان و هدایت آنها به سمت الگوهای رفتاری از پیش تعیین‌شده، زمانی باعث نگرانی عمیقی در جامعه شد که دوانکاره‌های حاکم بر گفتمان اومانستی به سمت رفتارهای افراطی،

نژادپرستانه و جنسیت‌مدار پیش‌رفتند. این امر به ابداع گفتمان‌های منجر شد که علیه «ماهیت برساختی» گفتمان انسانگرایی حاکم دست به افشاگری زدند. در همین راستا، از کارکرد خود ادبیات نیز استفاده شد. یکی از این گفتمان‌ها، «پسااومانیسم» (Post-humanism) بود. محور اصلی تفکر پسااومانیستی، همان‌طور که فلنگن نیز اشاره می‌کند، «بازتعریف و بسط سوژه انسانی» بود (۲۰۱۴: ۵) که با چالش ساختارهای دوانگاره‌محور گفتمان انسانگرایی حاکم و نقد تفکر اصالت‌گرایانه همراه است؛ آثار مبتنی بر این گفتمان، از انسان‌محوری گفتمان اومانیستی و تسلط برتری‌جویانه بشر بر طبیعت انتقاد می‌کنند و می‌کوشند نوعی سازگاری را بین انسان و طبیعت پیرامون وی، که سال‌ها در زمره «دیگری» بوده، رقم زنند. ماحصل این آثار ارائه تصویری بکر از «دیگری» بشری است که ماهیت برترانگاره «خود» بشری را زیر سوال می‌برد.

اما نکته قابل توجه آن است که با وجود نقاط مشترک بسیار گفتمان پسااومانیستی با گفتمان‌هایی نظیر پسااومانیسم و فمینیسم در غرب، آثار مبتنی بر پسااومانیسم را صرفاً نمی‌توان محدود به پسامدرنیته و یا فرهنگی خاص دانست؛ چراکه رگه‌هایی از این رویکرد، مدت‌ها پیش از شکل‌گیری گفتمان پسامدرنی در ادبیات، به‌ویژه در ادبیات کودک و حیوانات سخنگوی آن موجود بوده است: آثاری نظیر سفر چهارم گالیور (۱۷۲۶ م)، نوشته جان تان سوئیفت و «خاله سوسکه»، فولکلور ایرانی؛ آثاری محبوب که ماهیت ضد اومانیستی آنها کمتر مورد توجه قرار گرفته و خوانش‌های آنها همچنان از تسلط پیش‌فرضی سنتی مبنی بر ناتوانی کودکان در درک مفاهیم پیچیده اجتماعی نشئت گرفته است.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

مقاله حاضر با استفاده از روش استنباطی - کیفی به بررسی آثاری از ادبیات شرق و غرب می‌پردازد. از این‌رو، در این پژوهش سعی شده در روشی توصیفی - تحلیلی و خوانشی تطبیقی به ماهیت «پسااومانیستی» این آثار و پیام‌های آن به‌نسل آینده از طریق پاسخ به این پرسش‌ها پردازد: گفتمان پسااومانیستی چگونه در ادبیات کودک ظهور و بروز پیدا می‌کند؟ تقابل دوانگاره «انسان/حیوان» به‌منزله مهم‌ترین بازنمود گفتمان انسانگرایی

(اومانسیم) چگونه در این آثار به تصویر کشیده شده‌اند؟ چگونه این دو اثر مقوله انسان‌محوری، برتری‌جویی بشری و کلان‌روایت بنیادین «اصالت هویت» را در گفتمان اومانستی به چالش می‌کشند؟ ماحصل این رویکرد پسااومانستی در آثار کودک و اهمیت ایدئولوژیکی آن چیست؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

مقالات بسیاری وجود دارند که به بررسی موردی و سفرهای گالیور پرداخته‌اند. برای مثال، مقاله «نقد و بررسی رمان سفرهای گالیور اثر «جاناتان سويفت» به روایت «اریش کستتر» / بازخوردهای ذهنی نویسنده دوم» (۱۳۸۸) نوشته حسن پارسایی است که بازخوانی این اثر را از سوی اریش کستتر مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

از آنجاکه ادبیات کودک به دلیل مخاطب ویژه خویش از اهمیتی خاص در تربیت نسل آینده برخوردار است، آگاهی به لایه‌های پنهان گفتمانی آن ضرورت دارد. این تحقیق با تمرکز بر آثاری کلاسیک در دو فرهنگ متفاوت می‌کوشد قابلیت ادبیات کودک در رقم‌زدن جریان‌های فکری فارغ از زمان و مکان را بیان کند و بدین ترتیب توجه بیشتری را به ماهیت آثار کودک و در نتیجه کاربرد آنها در شکل‌گیری جریان‌های فرهنگی جدید معطوف کند. علت این امر آن است که ادبیات کودک به دلیل ماهیت ویژه مخاطب خود و لزوم عدم جنسیت‌مداری، نژادگرایی و تفکر طبقاتی و همچنین تلفیق دنیای خیال و واقعیت و نقش پررنگ حیوانات در این نوع ادبی، از گفتمان سلسله‌مراتبی اومانستی حاکم بر دیگر آثار، متفاوت است و در تلاش است با تمرکز بر سوالات هستی‌شناسانه، «چیستی» متفاوتی از انسان‌بودگی و طبیعت ارائه دهد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. ادبیات کودک و پسااومانسیم

از آنجاکه کودکان نسبت به گروه بزرگسال قرابت بیشتری به طبیعت و عناصر طبیعی دارند، مرزهای تمایز انسانی/ حیوانی در رابطه با کودکان کمرنگ‌تر است. بهترین حوزه‌ای

که به انعکاس این امر می‌پردازد ادبیات کودک است؛ آثاری که ناخودآگاه ذهن را به سمت روایاتی مبتنی بر شخصیت‌های حیوانی پیش می‌برند که همانند انسان فکرمی‌کنند، سخن می‌گویند و احساس دارند، شخصیت‌های که مشکلاتشان شبیه به انسان‌هاست، دردها و رنج‌های مشابهی را تجربه می‌کنند، همانند انسان‌ها شادی می‌کنند و مانند آنها مقهور ساختارهای حکومتی و فرهنگی هستند؛ گویا دنیای آنها همین دنیای آشنا و پیرامون ماست، با این تفاوت که شهروندان را انواع حیوانات تشکیل می‌دهند. گویا ادبیات کودکانه باز نمودی از دنیای واقعی هست و نیست. فن انسان‌انگاری (Anthropomorphism) نویسنده فضایی را در داستان رقم می‌زند که بسیار شبیه جهان واقعی است، لیکن از ماهیت رئالیستی آن بسیار فاصله دارد. خواننده معمولاً با تمثیلی از دنیای واقعی روبه‌رو می‌شود که با تمرکز بر مشکلات زندگی بشری غالباً ماهیتی تعلیمی و اخلاقی دارد.

از نظر منتقدانی نظیر نیکولایوا (Nikolajeva)، زوئی (Zoe) و هاروی (Haraway) استفاده از شخصیت‌های حیوانی را در ادبیات کودک، می‌توان به چند دلیل عمده نسبت داد؛ دلیل نخست حذف مقوله‌های جنسیت و نژاد در داستان حیوانات است که خود می‌تواند خوانندگان بیشتری را به این آثار جذب کند. به گفته واتسون (Watson): «شخصیت‌های حیوانی نه تنها از مقوله قومیت مستثنا هستند، بلکه مفهوم جنسیت هم درباره آنها صادق نیست» (۲۰۰۱: ۳۵). از این‌رو، همه خوانندگان قادرند با شخصیت‌های انسان‌نمای این داستان‌ها فارغ از جنسیت و قومیت خویش همزاد پنداری کنند و نوعی وحدت فرهنگی و اجتماعی را فارغ از طبقه‌بندی‌ها اجتماعی و اقتصادی، تجربه کنند. دیگر دلیل استفاده از حیوانات در آثار کودک فرار از مقوله سانسور است؛ از آنجا که غالب این شخصیت‌ها حیوان هستند، این آثار قادرند به طرح مسائلی بپردازند که بیان آنها به طور معمول با نوعی محدودیت همراه است. در نهایت، پتانسیل این آثار در خلق گفتمانی نوین را هم می‌توان دلیل دیگری بر استفاده از شخصیت حیوانات برشمرد. به گفته ماروکوفسکی: «شیوه انسان‌انگاری در داستان‌ها، به‌ویژه با اعطای قدرت کلام به حیوانات و

تبدیل آنها به سوژه، به معنای تخریب ماهیت حیوانی آنها نیست؛ بلکه اعطای بیان واضح و احساسات و نظرات قابل فهم [در واقع] به معنای بخشیدن ماهیتی دوباره به آنهاست» (۱۹۷۵: ۴۶۴). این ماهیت جدید نوعی هستی‌شناسی متفاوت را رقم می‌زند که پیش‌درآمد گفتمان پساانسانگرایی یا پسااومانستی و بازگشایی افق‌های فکری نوین است که از محدود شدن این نوع از ادبیات به بُعد تعلیمی و اخلاقی صرف و رقم خوردن خوانشی تقلیلی پیشگیری می‌کند.

به گفته نیکولایو، حضور این حیوانات در ادبیات کودک می‌تواند به دو شکل عمده صورت پذیرد: گاهی این کاربرد در قالب فابل (Fable) بروز می‌کند که در آن حیوانات، علی‌رغم دارا بودن تمام خصوصیات انسانی، در محیط‌های طبیعی جدای از دنیای انسانی به سر می‌برند و گاهی در قالب روایاتی که در آنها شخصیت‌های حیوانی در تعاملی مستقیم با انسان‌ها قرار دارند (۲۰۰۰: ۳۵). از بین این دو، آثار با شخصیت‌پردازی مرکب جایگاهی ویژه دارند؛ چراکه این آثار علاوه بر بازنمایی تعامل انسان و حیوان در قالب روایتی خلاق، کودک را با حیواناتی انسان‌نما مواجه می‌کنند که در کنار دیگر شباهت‌ها، از ویژگی‌های برجسته انسانی نظیر کلام، خرد و اخلاق نیز برخوردار هستند. دنیای این نوع آثار نه تنها نمایی نزدیک‌تر از جامعه بشری و ساختار گفتمانی حاکم در اختیار کودکان قرار می‌دهد، بلکه ماهیت «پسااومانستی» در روایات نوع دوم به مراتب برجسته‌تر است؛ چراکه فابل صرفاً متشکل از شخصیت‌های حیوانی انسان‌نماست و بر جنبه اخلاقی و تعلیمی تمرکز دارد؛ حال آنکه در نوع دوم، ترکیب شخصیت‌های انسانی و حیوانی به نحو بارزتری دوانگاره‌ها، الگوها و چارچوب‌های حاکم بر زندگی بشری، به‌ویژه دوانگاره بنیادی «انسان/حیوان»، را به‌چالش می‌کشند و خواننده را به سمت خوانشی نوین از گفتمان انسانگرایی حاکم - که مبتنی بر برتری بشر بر حیوان و «اصالت‌گرایی» است - دعوت می‌کنند؛ این خوانش خود به‌گشایش افق متفاوتی فرا روی خواننده منجر می‌شود که بر مقوله «شباهت» و ساختار افقی متمرکز است؛ مقولاتی که پیش از این در گفتمان پسامدرنیستی ساختارشکن نیز متصور شده‌اند. سؤالی که حال مطرح می‌شود آن است که با وجود گفتمان پسااومانست‌گرایانه و

رویکرد مشابه آن، ضرورت گفتمان پسااومانیستی چیست؟ سؤالاتی از این دست در واقع نقطه افتراق این دو گفتمان و همچنین ارتباط آنها با ژانر ادبیات کودک را پررنگ می‌کنند. ویکتوریا فلنگن در این باره می‌گوید:

اگرچه واشکنی سوژه انسانی، پروژه‌ای بود که دهه‌ها پیش از این با پیدایش جریان پسامدرن در نیمه دوم قرن بیستم آغاز شد، لیکن ادبیات کودک در اقتباس ایدئولوژی پسامدرن کاملاً مطمئن نبود؛ چراکه آنرا در بازتعریف سوژه انسانی بسیار افراطی دید. فقدان عاملیت که معرف مفهوم سوژگی انسانی پسامدرنی است در بافت ادبیات کودک عمدتاً چالش‌برانگیز است. به معنای واقعی کلمه چنین دیدگاهی نسبت به سوژگی کودکان برخلاف ویژگی‌های ادبیاتی است که هدفمندانه در پی تجویز الگوهای دلخواه از رشد و رفتار کودک است. (۲۰۱۴: ۵)

با این توصیف، گفتمان پسااومانیستی گفتمانی بسیار پیچیده‌است؛ از منظر برخی «پسااومانیسم» در ظاهر به گفتمانی اطلاق می‌شود که از منظر تاریخی پس از جریان «اومانیسم» بروز و ظهور یافته‌است. از این رو، از منظر این گروه، فهم آن منوط به درک کلی از مقوله «اومانیسم» می‌باشد. آغاز اومانیسم، که در تفکر فلسفی از آن به انسان‌محوری نیز یاد می‌شود، می‌توان به گفتمان ارسطویی و قاعده «عدم اجتماع نقیضین» (The law of non-contradiction) منتسب دانست؛ گفتمانی که به شکل‌گیری قانون دوانگاره‌ها به منزله اصلی‌ترین روش نگرش به جهان می‌پردازد و در این میان، دوانگاره‌ها تقابل «انسان/ حیوان» را به منزله یکی از بنیادی‌ترین اصول معرفی می‌کند که بعداً در قاعده «زنجیره هستی» (Chain of being) در دوران رنسانس تثبیت شده و به برتری کامل انسان بر تمام هستی منجر می‌شود. ماحصل این پنداشت برتری جویانه، شروع جدی گفتمان اومانیسم در مغرب‌زمین است. در این تفکر انسان، که به منزله جانشین بی‌رقیب خداوند روی زمین به‌شمار می‌رود، به علت عقل و منطق خویش بر تمام موجودات برتری داده می‌شود؛ هرچند وی در برخی ویژگی‌های غریزی با دیگر موجودات، به‌ویژه حیوانات، قرابت دارد. به گفته نیل بدمینگتون (Neil Badmington):

اومانیسم گفتمانی است که مدعی می‌شود انسان به طور طبیعی در مرکز همه چیز است، به نحو بارزی از حیوانات، ماشین‌ها و دیگر چیزهای غیرانسانی مجزاست، کاملاً شناخته شده‌است،

خودش را می‌تواند بشناسد، منبع معنا و تاریخ است و با دیگر افراد در ماهیتی جهان‌شمول شریک است. این فرضیه‌های مطلق‌گرا، خود نشانه آن است که گفتمان انسان‌محور مبتنی بر یک گروه از دوانگاره‌های متقابل نظیر انسان/ غیرانسان، خود/ دیگری، طبیعی/ فرهنگی، برون/ درون، سوژه/ ابژه، ما/ آنان، اینجا/ آنجا، فعال/ منفعل و وحشی/ رام است. (۲۰۰۴: ۱۳۴۵)

در این تعریف، «انسان‌بودگی» به‌منزله «موقعیتی تعریف‌شود که آفریده‌تمایز پیوسته از حیوانیت» است؛ از این رو، پرورش آن مستلزم جدایی مداوم از دنیای طبیعت است (لرمن، ۲۰۱۲: ۳۰۳). این تفکر دوانگاره‌محور بعداً به شکل‌گیری تقابل کلی‌تر در حوزه انسانی منجر می‌شود که از آن به دوانگاره «خود/ دیگری» تعبیر می‌شود؛ تقابلی که خود آغاز جریان‌های بزرگ تاریخی نظیر استعمار، نژادپرستی و زن‌ستیزی است. در این تفکر، که ریشه در اندیشه متفکران عصر روشنگری نظیر دکارت، کانت و هگل دارد، انسان‌ها نیز در نوعی رابطه سلسله‌مراتبی نسبت به یکدیگر به‌سرمی‌برند. به‌دیگرسخن، دوانگاره «خود/ دیگری» به حوزه حیات بشری نیز ورود پیدامی‌کند؛ به‌طوری‌که کلیه گروه‌های انسانی به غیر از مردان سفیدپوست مسیحی ثروتمند در زمره «دیگری» انسانی محسوب می‌شوند که از رتبه پایین‌تری در ارزیابی‌های اومانستی برخوردار هستند.

با این درک کلی از «اومانیسم»، می‌توان گفت که پسااومانیسم «به‌منزله بررسی ماهیت انسانی و رابطه آن با مابقی جهان، اعم از حیوانات و یا محیط پیرامون است که چشم‌اندازی جذاب از پشت سر گذاشتن تفکرات قدیمی و شروع روش‌های نوین تفکر درباره مفهوم انسان‌بودگی را به‌دست می‌دهد» (هی‌لیز، ۱۹۹۹: ۲۸۵). از این رو، پیشوند «پسا» از نظر مفهومی به زمانی بعد از وجود انسان یا چیزی فراتر از وجود انسانی اشاره‌نمی‌کند؛ بلکه منظور از پیشوند «پسا» آن است که بشر باید سناریوهای پیشین را به‌دست فراموشی بسپارد تا نظم جهانی نوینی را تجربه‌کند که در آن حیات دچار چالش، تغییر و ارتقا شده و به مرحله‌ای رسیده‌است که فرای دانسته‌ها و تعاریف پیشین تعریف می‌شود (همان: ۲۸۳). از این رو، می‌توان گفت که تفکر پسااومانستی به‌معنای «پایان انسان نیست، بلکه به‌معنای پایان انسان‌محوری در جهان هستی است» (پیری، ۱۹۹۵: ۱۷۶)؛ به‌این معنا که تعاملات انسان با

حیوانات و طبیعت به نحوی دگر ارزیابی می شوند، به طوری که انسان صرفاً نقشی محوری و تعیین کننده در جهان پیرامون نخواهد داشت. از منظر دانا هاراوی:

قبل از پایان قرن بیست ... مرز بین انسان و حیوان کاملاً شکسته شد. آخرین حوزه‌های بی‌همتایی بشر، اگر نگوییم دست‌آویز طنز شدند، اما آلوده شدند. زبان، کاربرد ابزار، رفتار و وقایع ذهنی، هیچ چیز در واقع نتوانست به نحوه متقاعدکننده‌ای به مقوله جدایی انسان از حیوان پایان بخشد و افراد بسیاری نیاز به چنین جدایی را پس از آن ضروری نمی‌دیدند. (۱۹۸۵: ۶۸)

بدین ترتیب، بنیاد تفکر «پسااومانیستی» حول محور تلاش در راستای حذف مرزها/ «تفاوت‌ها» و تمرکز بر «شبهات‌ها» می‌چرخد؛ بدین معنا که از یک سو می‌کوشد مرزهای بین ماهیت انسانی و دیگر موجودات را کمرنگ کند و از سوی دیگر غیرمستقیم می‌کوشد شبهات مابین ماهیت بشری و حیوانی را برجسته کند؛ در چنین حالتی، گفتمان «پسااومانیستی» بر تعامل بین این دو گروه متمرکز می‌شود تا سیالیت بین مرزی آنها را ارزیابی کند (زوئی، ۲۰۱۵: ۳). با سیال شدن مرزها، در وهله نخست دوانگاره «خود/ دیگری» به چالش کشیده می‌شوند و نوعی فضای آشتی در راستای بسط وجودی هریک فراهم می‌شود (فلنگن، ۲۰۱۴: ۱۱)؛ چراکه گفتمان پسااومانیسم نباید به منزله «نوعی ایدئولوژی تلقی شود که پایان موجودیت سوژه اومانیستی را رقم می‌زند. [. . .] پسااومانیسم در اصل مبتنی بر نقدی پایدار از شرایط بشری است و این نقد مستلزم کاربرد مقوله خرد (همانند اومانیسم) است تا جایگاه ممتازی را که تفکر اومانیستی به سوژه انسانی بخشیده، واشکنی کند. بنابراین، پسااومانیسم شناختی نوینی از انسان‌بودگی در عصر حاضر به دست می‌دهد.» (همان: ۱۱-۱۲)

این تعریف نوین، بر مقوله بسط وجودی انسان و بازشناخت ماهیت انسانی وی و بازنویسی نحوه تعامل آن با جهان متمرکز است و به هیچ وجه در پی فروپاشی کل هویت فردی و یا واشکنی ساختارهای اجتماعی در لحظه نیست. اگرچه با رخداد این بسط به تدریج این ساختارهای سلسله‌مراتبی نیز جایگزین می‌شوند. ادبیات کودک مبتنی بر اختلاط شخصیت‌های حیوانی و انسانی از جمله آثاری هستند که توانسته بازنمایی جذاب از این بسط وجود و بازنویسی روابط بشر با جهان پیرامون را از مدت‌ها پیش به تصویر

کشد؛ چراکه مبنای خیالی ادبیات کودک فرای گفتمان «هستی شناختی» انسان گرایانه عمل می‌کند و از این‌رو مرزهای ما بین انسان و حیوان را به‌چالش می‌کشد، به‌طوری که کلیه حیوانات قادر به انجام هر عمل ممکن در جامعه انسانی هستند بدون آنکه محدودیتی برای آنها در نظر گرفته شده‌باشد؛ گویا مرزهای بین گونه انسانی و حیوانی کاملاً کمرنگ و بی‌اثر هستند. بنابراین، ماهیت خیالی و مرزشکن ادبیات کودک، علاوه بر آنکه به منزله جایگاهی در راستای شکل‌گیری «پسااومانیسم» و فلسفه «پسااومانیستی» اولیه بازنمایی می‌شود، موقعیتی جهت بررسی تنش‌های حاصل از این فلسفه را نیز فراهم آورده‌است. [. . .]؛ در نتیجه، ادبیات کودک می‌تواند به منزله منبع تا کنون فراموش‌شده‌ای جهت درک فرهنگ انسانی و غیرانسانی به‌شمار رود؛ در حالی که همزمان الگوها، ماهیت و حاکمیت بشر را زیرسوال می‌برد. (همان: ۶)

در هر صورت ادبیات کودک با صدابخشی همزمان به حیوانات و موجودات خیالی و واقعی و با درهم‌شکستن گفتمان «هستی‌شناختی» انسان‌گرایانه در راستای تفکر پسااومانیستی گام برمی‌دارد؛ چراکه این امر مقوله «رنالیسم»، که بنیان تفکر انسان‌گرایی است، را به‌چالش می‌کشد. به‌دیگرسخن، این آثار با معرفی موجودات خیالی، که رفتارهایی کاملاً انسان‌گونه دارند، باعث می‌شوند که خواننده واقعیت وجودی آنها و یا حداقل امکان وجودی آنها را باور کند. در نتیجه این روند باورپذیری، دوانگاره «واقعیت/خیال»، که بنیان اومانیسم خردگرا و تجربه‌محور است، زیرسؤال می‌رود (هاراوی، ۱۹۸۵: ۶۵). به‌علاوه، «پسا-اومانیسم ذاتا گفتمان اقلیت درحاشیه است - همان‌طور که دوران کودکی در حاشیه اعمال قدرت بر ماشین، حیوانات و انسانها قرار دارد» (زونی، ۲۰۱۵: ۸). از این‌رو، می‌توان گفت که ادبیات کودک در چالش مرزها، کمرنگ کردن دوانگاره‌های موجود و صدا بخشیدن به «دیگری» و اقلیت در حاشیه بسیار شبیه گفتمان پسااومانیستی عمل می‌کند و از این‌رو قادر است که جغرافیای فرهنگی نوینی را رقم‌زند. بنابراین، می‌توان گفت که ادبیات کودک برخلاف تصور عامه می‌تواند ادبیاتی سیاسی شمرده شود که می‌کوشد با تأکید بر روابط افقی نوعی دموکراسی اجتماعی را به‌تصویر کشد، نوعی مساوات که کمتر در جوامع شاهد آن هستیم؛ چراکه به‌گفته استیو

بیکر (Steve Baker): «اینکه روایات حیوانات سخنگو واقعاً درباره خود حیوانات نیست- اینکه حتی روایات ارزشمند آنها باید درباره موضوعی فراتر از صرف حیوانات باشد- با مقوله گسترده دون‌شماری حیوانات و درحاشیه‌انگاری فرهنگی آنها تطابق دارد» (به نقل از زوئی، ۲۰۱۵: ۱۳۸). با این توصیف، ادبیات کودک در کنار کارکرد سرگرم‌کنندگی و ماهیت تعلیمی خویش می‌تواند رسالتی سیاسی و اجتماعی نیز ایفا کند و با تمرکز بر مشکلات موجود، افق فرهنگی جدیدی را فرا روی جامعه بشری در راستای حل آن مسایل بگشاید.

۲-۲. خلاصه روایات سفر چهارم گالیور و «خاله سوسکه»

پس از آنکه جاناناتان سوئیفت در سال ۱۷۲۶ سفرهای گالیور را نوشت، جان نیوبری اولین مجله ادبیات کودک را در سال ۱۷۵۱ چاپ کرد و نام آنرا مجله لی‌لی‌پوتی‌ها نامید. این امر برای نخستین بار اثر سوئیفت را رسماً به منزله ادبیات کودک اعلام کرد. اما نکته قابل توجه آن است که در چاپ‌های بعدی، اثر سوئیفت به تدریج به دو سفر اولیه که شامل سفرهای او به سرزمین کوتوله‌های لی‌لی‌پوت و غول‌ها بود تقلیل پیدا کرد و دو بخش آخر داستان نادیده گرفته شد؛ به طوری که حتی در فیلمی که بعداً از اثر اقتباس شد، اثری از سفرهای آخر گالیور دیده نمی‌شود.

شاید حذف این بخش‌ها را بتوان به ماهیت ویژه این دو بخش و مباحث پیچیده فلسفی پنهان در این آثار یا نقد تند اجتماعی-سیاسی آنها نسبت داد؛ ویژگی‌هایی که ماهیت سرگرم‌کننده این اثر را نسبت به سفرهای اولیه تحت‌الشعاع قرار داده است. زوئی معتقد است که تمرکز دو سفر اول بر کوتوله‌ها یا غول‌ها و تداعی آنها با داستان‌های تخیلی باعث محبوبیت بیشتر این دو بخش از اثر و حذف تدریجی دو بخش آخر شده است (زوئی، ۲۰۱۵: ۹). این در حالی است که سفر چهارم نه تنها ماهیت تخیلی و سرگرم‌کننده دارد، بلکه با حضور اسب‌های سخنگو و موجودات عجیبی به نام «یاهو» (Yahoo) بیش از دو سفر پیشین می‌تواند با آثار کودک و فضای غیر رئال و فانتزی آنها تداعی شود؛ اما شاید از آنجا که این بخش مانند دیگر آثار کودک به خوبی و شادی ختم نمی‌شود گزینه مناسبی جهت سرگرمی کودکان به نظر نرسیده باشد. به گفته پدریک کالم (Padraic Colum)،

سفرهای گالیور یک داستان پری معکوس است. در داستان پریان، موجودات کوچک زیبا و مهربان هستند، غول‌ها موجوداتی احمقند، حیوانات کمک‌کار انسانها هستند و انسانیت به منزله پیروز نهایی بازنمایی می‌شود. در داستان گالیور، موجودات کوچک آزاردهنده، غول‌ها از انسانها خردمندتر، حیوانات حاکم بر انسانها و انسانیت به منزله مقوله‌ای دون و فرومایه تا پیروزمند بازنمایی می‌شود. (به نقل از زوئی، ۲۰۱۵: ۱۶-۱۷)

داستان گالیور شرح روایت دریانوردی باتجربه است که به سفرهای متعدد می‌رود و در هریک به طرز شگفت‌انگیزی با موجودات خیالی و سرزمین‌های ناشناخته روبه‌رو می‌شود. سفر چهارم گالیور زمانی آغاز می‌شود که وی پس از بازگشت از سفر سوم خود و چندین ماه استراحت دوباره عازم سفری دریایی می‌شود، اما در میانه سفر ملوانان کشتی علیه گالیور، کاپیتان کشتی، شورش می‌کنند و با زندانی کردن وی در کابین خود کنترل کشتی را به دست می‌گیرند تا کشتی را جهت دزدی دریایی از آن خود کنند. پس از طی مدت زمانی وقتی کشتی به نزدیکی جزیره‌ای ناشناخته می‌رسد، ملوانان گالیور را در جزیره تنها رها کرده، به سفر خود ادامه می‌دهند. گالیور پس از مدتی استراحت در ساحل، متوجه حضور موجودی در پیرامون خود می‌شود که همزمان حیوان هست و نیست. این موجود به محض دیدن گالیور، با فریادی دیگر هموعان خود را دور گالیور جمع می‌کند و همگی به قصد خوردن گالیور به سمت وی حمله‌ور می‌شوند که ناگهان اسبی خاکستری به آن سمت می‌آید. حضور اسب به فرار آن موجودات و در نتیجه نجات گالیور منجر می‌شود. در این هنگام اسب خاکستری دیگری نیز از راه می‌رسد و به زبانی خاص با اسب نخست شروع به صحبت می‌کند، اما از آنجا که نام «یاهو» در مکالمه آنها پیوسته تکرار می‌شود، گالیور استنباط می‌کند که «یاهو» باید نام همان موجودات عجیب باشد. پس از این واقعه است که اسب خاکستری جهت بررسی وضعیت گالیور، وی را به منزل بسیار بزرگ و شاهانه خود می‌برد. گالیور به گمان آنکه همراهی وی با آن اسب شاید فرصتی جهت آشنایی با صاحب اسب را فراهم آورد در پی اسب راهی می‌شود، اما وقتی آن دو به خانه‌ای بزرگ می‌رسند، گالیور اثری از حضور انسان در آن خانه نمی‌یابد؛ اندکی بعد، گالیور متوجه حضور خود در سرزمین امپراطوری اسب‌ها و همراهی رهبر آنها می‌شود. زان پس

سفر گالیور وارد مرحله‌ای شکفت‌انگیز می‌شود که در نهایت با اخراج وی از سوی جامعه اسب‌ها و بازگشت اجباری به خانه پایان می‌رسد.

۲-۳. سفر چهارم گالیور و «خاله سوسکه»: چالش گفت‌مان اومانستی و بسط مقوله «هویت»

چنانچه پیشتر نیز اشاره شده، گفت‌مان پسا اومانستی به دلیل پیچیدهاگی ماهیتی، فرهنگی و نوع موضوع اثر می‌تواند به شیوه‌های متفاوتی در متن بروز و ظهور یابد؛ ماهیت فانتزی غالب بر ادبیات کودک و آمیختگی جهان طبیعت با دنیای متمدن بشری سبب شده است تا این گفت‌مان در آثار کودک بر مقوله‌های «هستی‌شناختی» و فروپاشی دوانگاره انسان/حیوان، به‌سخره‌گرفتن برتری جویی انسانی و سیالیت مقوله «هویت»، اخلاق و ارزش‌های انسانی متمرکز شود تا نقش راهبردی این آثار در تغییر جغرافیای فرهنگی و چالش چگونگی تعامل انسان با طبیعت بیش از پیش روشن شود.

۲-۳-۱. فروپاشی دوانگاره انسان/حیوان

در داستان سوئیفت، اولین چالش پیش روی گالیور پس از مواجه با دنیای حیوانات ارتباط با پیرامون خود و یادگیری زبان اسبان است؛ چراکه ارتباط با فضای موجود و گفتگو با اسب خاکستری مستلزم ابزاری ارتباطی است. گالیور موفق می‌شود که در آن مدت کوتاه زبان اسبان را فراگیرد و آنها را شکفت‌زده کند. این خود به‌معنای ورود داستان به مرحله جدیدی است. در واقع توانایی اسب‌ها بر سخن گفتن اولین ویژگی‌ای هست که مرزهای حیوانی را جابه‌جا می‌کند؛ چراکه از گذشته مهم‌ترین ویژگی تمیزدهنده انسان از حیوان، قدرت ناطقه وی است که مبتنی بر قوه خرد فردی است.

آنچه اثر سوئیفت را متمایز می‌کند، سخن گفتن اسب‌ها به زبان خاص خود است نه به زبان انسانی، آنچه معمولاً در دیگر آثار کودک دیده می‌شود. زبانی که ساختار خاصی دارد و قابل یادگیری است. این امر وجود خرد خاصی را در این حیوانات مفروض می‌گیرد که اگر بالاتر از خرد بشری نیست با آن برابری می‌کند: «برای چه کسی می‌توان از خصایل هوونیم‌های (Houyhnhnms) بزرگ حرفی زد بدون آنکه از بدی‌های خود شرمسار نبود. [به ویژه] زمانی که خود را حیوانی متفکر و رهبر جامعه خویش می‌پندارد» (سوئیفت،

۲۰۱۰: ۳۶۵). در این هنگام است که «هستی‌شناسی» اومانستی و دوانگاره انسان/حیوان است دچار تزلزل می‌شود.

در آثاری با محوریت حیوانات اولین چالش پیش‌روی مخاطب مواجه با دنیایی است که در آن حیواناتی با زبان مخاطب صحبت می‌کنند. این خود نوید ورود به داستان متفاوتی، برای مخاطب رقم می‌زند. در واقع، توانایی حیوانات بر سخن گفتن اولین ویژگی‌ای است که مرزهای حیوانی را جابه‌جا می‌کند؛ دقیقاً در این هنگام است که «هستی‌شناسی» اومانستی و دوانگاره انسان/حیوان دچار تزلزل می‌شوند. در داستان خاله سوسکه این تمایز زبانی وجود ندارد؛ به طوری که خاله سوسکه به راحتی با قصاب، علاف و بقال به گفتگو می‌نشیند و چنان به دنیای انسانی تسلط دارد که حتی گفتار خود را مبتنی بر گفتمان‌های جنسیتی و فرهنگی موجود در دنیای انسانی پیش می‌برد: «گر زنت بشم، وقتی که دعوامان شد، مرا با چی می‌زنی؟» (مهتدی، ۱۳۸۰: ۵۹) لیکن تمایز پیش‌فرض در داستان «خاله سوسکه» مبتنی بر تمایز «هستی‌شناختی» است؛ به‌دیگرسخن، خاله سوسکه با توجه به مخاطب خویش مبنای گفتمانی خود را تغییر می‌دهد. بدین معنا که وقتی وی به پیشنهاد آقا موشه مبنی بر ازدواج می‌اندیشد، تنها درباره محل سکونت از وی می‌پرسد و از بحث پیرامون گفتمان خشن مردسالار- که اصل گفتگوی خاله سوسکه با مردان داستان را شکل می‌دهد- دیگر اثری نیست. این خرد موجود در انتخاب صحیح گفتمان از سوی خاله سوسکه، موضوع انحصاری بودن مقوله خرد به نوع انسانی، برتری پیش‌فرض انسان در طبیعت و در نهایت دوانگاره انسان/حیوان را به چالش می‌کشد.

۲-۳-۲. چالش برتری طلبی انسانی

علاوه بر تمرکز بر مقوله هستی‌شناختی و چالش دوانگاره‌های گفتمان اومانستی، پسا-اومانسیم در صدد است برتری وجودی انسان در هستی را فروشکند و این امرگها تا مرز هجو پیش می‌رود. به‌دیگرسخن، بابرسته کردن قابلیت‌های دیگر اجزای هستی (حیوانات در اینجا)، دیدگاه انسان‌محوری اومانستی، که در قالب «انسان به منزله مرکز هستی» بروز یافته، به چالش کشیده می‌شود و زنجیره هستی و رابطه سلسله مراتبی آن دچار تحول شگرف ریزومی می‌شود، به طوری که ساختار عمودی رابطه انسان و حیوان به رابطه‌ای افقی و

همتراز تغییر می‌کند. در روایت سوئیفت، این امر در جریان ضرورت یادگیری زبان اسب‌ها از سوی گالیور محقق می‌شود، اما با خواندن مابقی داستان خواننده متوجه می‌شود که سوئیفت به این رابطه هم‌تراز هم قانع نیست و به منظور اثربخشی بیشتر تا مرز هجو و معکوس کردن دوانگاره انسان/حیوان پیش می‌رود.

این امر در دو بخش از داستان اتفاق می‌افتد: بخش اول مربوط به زمانی است که گالیور می‌تواند با اسب خاکستری به گفتگو بنشیند. جذابیت این تبادل آرا آنجا رخ می‌دهد که اسب خاکستری درباره دنیای انسان‌ها می‌پرسد و از شنیدن حرف‌های گالیور درباره دنیای انسانی و انواع تبعیض‌ها، جنگ‌ها، کشورگشایی‌ها، خیانت‌ها، فساد حقوقی و پزشکی آن حیرت‌زده می‌شود؛ نکته شگفت‌آور نحوه برخورد اسب‌ها با مسایل مشابه در سرزمین خویش است که در مقایسه با دنیای انسانی، علی‌رغم انتظار بسیار انسانی، اخلاق مدار و خردمندانه است؛ اخلاقی که حتی در زبان گفتاری آنها نیز دیده می‌شود: نمی‌دانم که آیا این امر ارزش مشاهده را دارد یا خیر؛ لیکن هوونیم‌ها هیچ واژه‌ای برای بیان مفاهیم ناپسند ندارند، به استثنای آنچه آنها برای بیان ویژگی‌ها بد یا عیوب مربوط به یاهوها دارند (سوئیفت، ۲۰۱۰: ۳۰۱).

این امر سبب می‌شود که جایگاه گالیور به منزله موجود برتر ناخودآگاه از سوی خواننده مورد بازبینی قرار گیرد؛ گویا سرزمین اسب‌ها همان مدینه فاضله‌ای را ترسیم می‌کند که گفتمان اومانستی از آغاز رنسانس در پی شکل‌دادن آن بوده است؛ آرمان‌شهری مبتنی بر خرد جمعی، دموکراسی، برابری و آزادی؛ همان ارزش‌هایی که در جامعه انسانی قربانی اختلاف سلاقی و سلسله مراتب‌های بی‌اساس شده‌اند، اما به نحو تناقض‌آمیزی از اصول بنیادین سرزمین اسب‌ها به شمار می‌روند:

اختلاف سلاقی به بهای ازدست‌رفتن زندگی‌های زیادی تمام شده است: [. . .] اینکه سوت‌زدن رذیله است یا فضیلت، بهتر است ستونی را ببوسیم یا آنرا در آتش بسوزانیم، بهترین رنگ برای یک کت چیست، مشکی، سفید، قرمز، خاکستری؟ آیا آن کت باید کوتاه باشد یا بلند، باریک یا پهن، تمیز یا کثیف و غیره. (همان: ۳۰۰)

کارکرد دیگر این مقایسه تمرکز بر هوونیم‌های «دگرشده» است که بیشتر به ایده آل انسانی شبیه هستند تا انسان‌های به ظاهر متمدن؛ واقعیتی که خودبرتربینی انسان را تا مرز توهم فرومی‌کاهد.

در ماجرای خاله سوسکه، به‌سخره‌گرفتن خودبرتربینی بشری، در معیارها و ارزش‌های شخصیت‌های حیوانی داستان بروز و ظهور می‌یابد. اگر خاله سوسکه برای این که مقبول عمو رمضون (سمبل مردان ثروتمند و برتر جامعه) قرار گیرد نه تنها باید خود را با پیرایش و آرایش و جذابترین پوشش به نوعی ابژه جنسی تقلیل دهد- «از پوست پیاز پیرهنی درست کرد و پوشید و از پوست سیر روئندی زد و از پوست بادنجان چادری دوخت و به سرکرد و از پوست سنجهد هم یک جفت کفش به پا کرد» (مهدی، ۱۳۸۰: ۵۸) - بلکه باید از سلاح طنزهای خاص جنسیتی نیز استفاده کند و «با چم‌وخم و کش‌وفش و آب و تاب» به جذب مردان پردازد و همچنان در جذب کامل مرد دلخواه ناموفق باشد - «چراکه عمو رمضون حرم‌سرای از زنان زیبارو دارد ولی بازهم در صورت یافتن زنی زیبارو ازدواج خواهد کرد» (همان)؛ از این روست که وقتی خاله سوسکه در آب می‌افتد از شاهی سوار که لب رود است درخواست کمک نمی‌کند، تا مبادا وی را به آن قیافه آشفته ببیند؛ بلکه از او می‌خواهد به سراغ آقا موشه برود. بنابراین، خاله سوسکه در زمان ملاقات با آقا موشه در بدترین شکل ظاهری خود قرار دارد؛ چراکه در آب افتاده و تمام رنگ‌ها و آرایش‌ها رنگ باخته‌اند.

رفتار آقا موشه با خاله سوسکه در چنین شرایطی در تضادی آشکار با معیارهای ارزشی عمو رمضان است و تصویری برتر از آقا موشه و موازین اخلاقی وی به کودک ارائه می‌دهد؛ چراکه این رفتار از سوی آقا موشه ارزشمندی وجودی خاله سوسکه را برجسته می‌کند تا جذابیت‌ها و فانتزی‌های جنسی وی را. در اینجا است که خواننده از یک سو به علت برتری آقا موشه بر گروه خواستگاران انسانی پی می‌برد و از سوی دیگر مجذوب خرد و درک بی‌نظیر خاله سوسکه در انتخاب فرد شایسته می‌شود؛ انتخابی که شاید از دیدگاه بسیاری از زنان با توجه به معیارهای ارزشی جامعه انسانی نادرست می‌نمود. در واقع، برتری ساختار فکری آقا موشه (حیوان) به تفکر مردان موجود در داستان به نوعی سقوط اخلاقی انسان در نظام هستی را به تصویر می‌کشد. به همین دلیل است که مقوله

اخلاق، دیگر ویژگی متون مبتنی بر گفتمان پسااومانیستی شمرده می‌شود. خلق موجوداتی اخلاق‌مدار که انعکاس کامل ارزش‌های انسانی هستند، روشی دیگر در جهت تقابل با برتری‌جویی بشری است. دو شخصیت آقاموشه و خاله سوسکه، علاوه بر دارا بودن ویژگی‌های جسمی انسانی که در حیوانات دیگر داستان‌ها نیز دیده می‌شوند، نوعی جوهره انسانی نظیر خردمندی، اخلاق و عطف را نیز منعکس می‌کنند. به دیگر سخن، علی‌رغم آنکه آقاموشه و خاله سوسکه مانند دیگر شخصیت‌های حیوانی آثار کودک، مشابه انسانها صحبت می‌کنند و لباس می‌پوشند، اما دارای جوهره اخلاقی / انسانی نیز هستند؛ بدین معنا که اگر در داستان حیوانات «راز حیوان خوب ملبس آن است که، علی‌رغم انطباق با شیوه‌های رفتاری انسان‌ها، در جوهره خویش همان خوک، موش یا خرگوشی که در واقعیت هست باقی‌بماند» (ماروکوفسکی، ۱۹۷۵: ۴۶۱-۴۶۲)، در اینجا آقا موشه و خاله سوسکه کمی «انسان‌تر» به نظر می‌رسند.

۲-۳-۳. سیالیت مقوله «هویت»

تمسخر برتری‌طلبی انسانی مستلزم آفرینش موجوداتی بینابینی در این آثار است؛ این موجودات در حین آنکه حیوانند، از یک سو، ویژگی‌های فیزیکی و رفتاری انسان‌ها را نیز دارا هستند و از سوی دیگر ساختارهای فرهنگی بینابینی نوینی را به تصویر می‌کشند. در اثر سوئیفت می‌توان این امر در وجود موجوداتی به نام «یاهو» مشاهده کرد. این موجودات که از ابتدای ورود گالیور بعد وحشی و خونخوار خود را به خواننده نشان می‌دهند یکی از جذاب‌ترین شخصیت‌های داستان سوئیفت هستند. این موجودات با ظاهر مشمژکننده و برخوردار از طبیعتی پلید نقش «دیگری» را در سرزمین اسب‌ها دارند. نکته قابل توجه در مورد یاهوها از یک سو شباهت ظاهری آنها به انسانها (گالیور در اینجا) و از دیگر سو ماهیت حیوانی آنهاست. در واقع، می‌توان گفت که آنچه یاهوها را، علی‌رغم شباهت ظاهری آنها به انسانها متمایز ساخته، عدم ادعای آنها بر عقلانیت و خردمندی است:

گرچه اربابم از یاهوهای این سرزمین متنفر بود، اما هیچ‌گاه به آنها به دلیل ویژگی‌های ناپسندشان خرده نمی‌گرفت، همان‌طور که نمی‌شود پرنده شکاری را برای بی‌رحمی و سنگی، که سم او را می‌شکافد، برای

تیزی سرزنش کرد. اما هنگامی که موجود مدعی عقلانیت، پتانسیل انجام چنین جنایاتی را داشته باشد، از آن می‌ترسد که فساد این قوه از حیوانیت بدتر خواهد بود. (سوئیفت، ۲۰۱۰: ۲۳۱)

از این رو، انسان‌ها نیز نوعی یاهو هستند با این تفاوت که خوی حیوانی خود را در سایه تمدن و ادعای خردورزی پنهان کرده‌اند. در واقع، شخصیت یاهو تمایز بین انسان و حیوان را بسیار سخت می‌کند. این امر به نوبه خود «هویت» انسانی را به منزله مقوله‌ای اصالت‌محور و متمایز زیرسؤال می‌برد و اختلاط بنیادی و ماهیت تکاملی هویت (تئوری تکامل داروین) را برجسته می‌کند. در واقع آنچه در شخصیت یاهو دیده می‌شود بسیار به شخصیت سایبرگ (Cyborg) در داستان‌های علمی-تخیلی شباهت دارد؛ اگر چه در تعریف کلی، سایبرگ تداعی پیوند ربات‌ها، ماشین‌ها و انسان هستند اما می‌توان گفت که در تعریفی گسترده‌تر، سایبرگ‌ها از پیوند دیگر ارگانسیم‌ها با انسان نیز می‌توانند به وجود آیند؛ همان ساختارهایی که در انگاره‌ای متقابل در برابر انسان و متمایز از آن قرار می‌گیرند. همان‌طور که کثی رودی (Kathy Rudy) اشاره می‌کند:

حتی پسااومانسیم در ابتدایی‌ترین تعریف [...] رموز ارتباط بین ارگانسیم‌ها و محیط را پی‌گیری می‌کند و می‌کوشد که با بیان جزئیات اشاره کند که چگونه انسان بخشی از طبیعت است تا در جایگاهی برتر و بالاتر نسبت به آن. (۲۰۱۳: ۱۵۱)

در نظری مشابه، لوئیس وسلینگ معتقد است که پسااومانسیم در تعریف جایگاه انسان در اکوسیستم بسیار موثر است؛ چرا که با به چالش کشیدن و یا پاک کردن مرزهای فرضی بین گونه‌های زیستی، جدایی انسان از ما بقی طبیعت را زیرسؤال می‌برد. (به نقل از زوئی، ۲۰۱۵: ۳۱) در نتیجه چنین امری است که گالیور از یاهوها متنفر می‌شود؛ چرا که شباهت بسیار آنها به انسان‌ها گالیور را غیرمستقیم به نوعی خودآگاهی می‌رساند که وی سعی بر سرکوب آن دارد. این تنفر درونی است که باعث می‌شود گالیور به اسب‌ها روش اخته کردن یاهوهای جوان را بیاموزد (روشی که در اروپا برای اسب‌ها استفاده می‌شود) تا به تدریج انقراض نسلی آنها را رقم‌زند. این امر در حالی صورت می‌گیرد که یاهوها ماهیتی بینابینی یا اختلاطی دارند؛ آنها فاقد دم هستند و حتی به جز در برخی جاها بدنشان هیچ نوع پوششی مویی ندارد. مانند انسانها روی دوپا راه می‌روند ولی مانند حیوانات پنجه دارند، اما

خصوصیات رفتاری آنها شبیه انسانهاست. این موضوع باعث می‌شود که گالیور به نوعی انسان‌گریزی روی آورد که تا مدت‌ها، حتی پس از اخراج از کشور اسب‌ها و بازگشت به خانه، با وی باقی می‌ماند، به طوری که خانواده خود را در هیات یاهوهایی می‌بیند که نیازمند تعالیم اسب‌های خاکستری هستند تا به انسانی واقعی تبدیل شوند: «میخواستم آن تعالیم والایی اخلاقی را که از اسب‌ها آموختم برای تعلیم یاهوهایی از خانواده خودم - تا زمانی که حیوانات رامی باشند - به کار بندم» (سوئفت، ۲۰۱۰: ۳۰۰). در اینجا گالیور مرز هستی‌شناسی انسان‌گرا را جابه‌جایی کند و با معرفی تیره‌ای از حیوانات به منزله مصداق بارز اخلاقیات و انسانیت، نوعی گفتمان هستی‌شناختی جدیدی را رقم می‌زند که ساختارهای سلسله‌مراتبی مبتنی بر نژاد، قومیت، جنسیت و مذهب را بی‌معنا جلوه می‌دهد و جهان را به نوعی برابری و مواسات دعوت می‌کند.

در ماجرای خاله سوسکه، این «بینیت» در وهله نخست در نام اثر خودنمایی می‌کند. استفاده از عبارات «خاله» و «آقا» مرزهای هستی‌شناسانه انسان/حیوان را کمرنگ کرده و نوعی خویشاوندی (همان‌طور که از واژه «خاله» برمی‌آید) بین انسان و «سوسک» قائل می‌شود و این پیوستگی در طول روایت پیوسته پررنگ‌تر می‌شود؛ اگر خواننده پیش از شروع داستان ناخودآگاه پیش‌زمینه ذهنی منفی خود را درباره گونه سوسک‌ها و موش‌ها معلق می‌گذارد تا با دنیای داستان همراه شود، اما در طول روایت با موجوداتی رویارو می‌شود که در انعکاس ماهیت انسانی از انسان‌های حاضر در داستان موفق‌تر هستند. ماحصل تأکید بر «بینیت» از یک سو بسط دوانگاره انسان/حیوان در اثر است؛ یعنی خواننده با موجوداتی مواجه می‌شود که در حین آنکه حیوانند، ویژگی‌های فیزیکی و جسمانی انسانها را نیز دارا هستند؛ به‌عنوان مثال خاله سوسکه علاوه بر قدرت تکلم و راه‌رفتن روی دو پا (یک جفت کفش برای خودش درست می‌کند)، از لپ، ابرو، مو و خال نیز برخوردار است و در گفتمان‌ها می‌تواند تعاملی خردمندانه با انسان‌ها برقرار کند؛ آقا موشه نیز (که در حالت داستان‌های معمول باید از انسانها گریزان باشد) با آنکه دم دارد، اما روی

دو پا راه می‌رود، شلوار می‌پوشد، موهای سرش را زیر کلاهی مخفی می‌کند و آشپز آشپزخانه شاهی است.

از دیگر سو، پدیده «بی‌بیت» به بسط دوانگاره جنسیتی (با تمرکز بر کلیشه‌های فرهنگی حاکم) و خلق شخصیت‌های بینابینی زن - مرد منجر می‌شود. (چون داستان به مقوله ازدواج می‌پردازد، تأکید بر مقوله جنسیت در این داستان، برخلاف دیگر آثار کودک که نسبت به پدیده جنسیت بی‌تفاوتند، به منظور الگودهی ضروری و ناگزیر است). اگر در تفکر اومانستی زن با مقوله «بدن» و مرد با «ذهن» تداعی می‌شود، در آثار پسااومانستی نقشی بدن در خلق هویت زنانه در جهانی مردانه - که پیوسته شیوه خاصی از پوشش، قیافه و رفتار را طلب می‌کند - بسیار پررنگ می‌شود (فلنگن، ۲۰۱۴: ۱۰۱)؛ از این رو است که پیوسته متن بر چهره خاله سوسکه تأکید می‌کند. اما در این حوزه متوقف نشده و با برجسته کردن واکنش‌های وی به مقوله‌ی دعوای زناشویی و اعلان انتظارات وی از مرد آینده‌اش نه تنها مقوله خردورزی را به حوزه زنانگی بسط می‌دهد، بلکه نوعی رفتار غیرمنفعلانه را در برابر خشونت‌های خانگی در زنان برجسته می‌کند که در فرهنگ سنتی مردانه کمتر از زنان انتظار می‌رفته است.

همچنین تهور خاله سوسکه و گام‌نهادن در سفری فردی جهت یافتن شوهر مناسب، رفتار نوینی است که در فرهنگ آن دوره به دور از زنانگی تأیید شده به شمار می‌رفته است. به علاوه، ایفای نقش سوژه‌ای انتخابگر به جای ابژه مرسوم از سوی خاله سوسکه، تصویری بینابینی از زن ایرانی به دست می‌دهد؛ چراکه انتخابگری در این فرهنگ همواره امری منتسب به مردان بوده است، همان‌طور که مهربانی، عطوفت و عدم خشونت آقاموشه از ویژگی‌های رفتاری منتسب به زنان شمرده شده و از الگوی مردانه خشن مرسوم فاصله داشته است؛ بنابراین اگر آقاموشه به جای چاقوی قصابی، خاله سوسکه را با دم نرم خویش نوازش می‌کند، نوعی از مردانگی را به تصویر می‌کشد که در فرهنگ آن دوره مذموم شمرده می‌شده است (چراکه خشونت به طور پیش‌فرض امری مردانه محسوب می‌شود). فاصله آقا موشه از کلیشه‌های جنسیتی حاکم را می‌توان در شغل وی به عنوان آشپز شاهی

(آشپزی به منزله امری زنانه) نیز مشاهده کرد. به علاوه، تلاش وی بر پرستاری، مراقبت و پذیرایی از خاله سوسکه بعد از نجات وی از آب نمود دیگری از رفتارهای به اصطلاح غیرمردانه (زنانه) آقاموشه است که کلیشه‌های مردانگی حاکم را به چالش می‌کشد. این امر، بازنمای کمرنگ‌شدن مرز دوانگارهای اومانستی (مرد/زن) و یا، به گفته هارووی، «جنگ مرزها» است (۱۹۸۵ : ۱۵۰) که بازنمای «اختلاط گفتمان‌های اومانستی و پساومانستی است [. . .] که هرآن چیزی را که زنانه [و مردانه] و یا به‌طور کلی انسانی خوانده می‌شود، به چالش می‌کشد» (فلنگن، ۲۰۱۴: ۱۰۵). نتیجه این امر، چالش مقوله «خود» به منزله مفهومی پایدار، واحد و منسجم است (هارووی: ۱۹۸۵: ۱۵۰). بنابراین، در روند بسط، و نه واشکنی صرف، الگوهای غالب زنانگی و مردانگی است که هویت زنانه و مردانه بازتعریف می‌شوند و با پررنگ‌شدن تفاوت‌های بین فضای داستان و دنیای پیرامون، امکان مقایسه، انتخاب مابین الگوها و آگاهی بخشی برای کودک فراهم می‌شود.

۳. نتیجه‌گیری

می‌توان گفت که ادبیات کودک، برخلاف پنداشت عامه، فرای ادبیات تعلیمی و اخلاقی صرف است و توانسته به خوبی خود را با پیچیدگی‌های شناختی و گفتمانی جهان پیرامون تطبیق دهد. اگرچه از منظر برخی منتقدان، کودک توانایی درک ساختارهای سیاسی و گفتمان‌های فلسفی موجود در آثار ادبی را ندارد، لیکن از آنجا که این نوع ادبیات برای نخستین بار الگوهای «دیگری» را در برابر کودک قرار می‌دهد، نقشی شگرف در شکل‌گیری «خود» کودک و تعریف وی از مقوله‌های انسان، جنسیت و طبیعت دارد و در نتیجه می‌تواند در رویکرد آتی وی در برابر فرایندهای عادی‌سازی گفتمان فرهنگی/سیاسی نقشی ویژه ایفا کند.

سفر چهارم گالیور و داستان «خاله سوسکه» از جمله آثاری هستند که علاوه بر جذابیت روایی با انعکاس دیدگاهی انتقادی نسبت به گفتمان‌های حاکم به چالش هنجارهای موجود پرداخته و می‌کوشند الگوی فرهنگی حاکم را در دورانی که گفتمان

انسانگرای لیبرال در قدرتمندترین شکل خود در غرب (عصر روشنگری) و ایران دوران قاجار ظهور داشته بازتعریف کنند. در این آثار، کودکان با روایاتی تمثیلی روبه‌رو می‌شوند که می‌کوشند علاوه بر کمرنگ کردن مرزهای انسانی/حیوانی، بنیاد فکری گفتمان اومانستی - انسان به منزله مرکز هستی - را نیز زیرسؤال برند و با خلق شخصیت‌های جذابی نظیر هوونیم‌ها، یاهوها، خاله سوسکه و آقا موشه (که در خرد و عطوفت گاه‌گاهی فراتر از انسانها عمل می‌کنند) اصل برتری‌طلبی انسانی را به‌سخره‌گیرند و آسیب‌های وی به محیط زیست و حیوانات را محکوم‌کنند. این آثار با همسان قراردادن حیوانات با انسانها می‌کوشند تعادل از دست رفته جهان هستی را - که با گفتمان اومانستی و تلاش آن بر تسخیر طبیعت شدت یافته - با آگاهی‌بخشی به نسل کودک بازگردانند و بر نوعی هم‌زیستی مسالمت‌آمیز با طبیعت تأکید کنند.

نتیجه این امر، خلق «هویت» سیال زنانه و مردانه است که توانسته غالب مرزهای هستی‌شناختی/جنسیتی را کمرنگ کند، به‌طوری‌که نتوان هیچ‌یک از این شخصیت‌ها را در چارچوب خاص انسانی، حیوانی و یا جنسیتی جای داد. ماحصل این بسط وجودی، رویارویی کودک با فضایی است که در آن ماهیت وجودی افراد تا عناصری نظیر نژاد، مذهب و جنسیت، معیار روابط بین‌فردی است؛ به‌علاوه، در این بسط وجودی، افراد در رابطه‌ای افقی و تناسبی ریزومی با یکدیگر تعریف می‌شوند که نوعی برابری حقوقی را تداعی می‌کند؛ همان پدیده‌ای که گمشده دنیای فرهنگ و سیاست امروز است؛ اگرچه این ماهیت ساختارگريزانه ادبیات پسااومانستی، هیچ‌گاه به‌معنای فروپاشی تمامی دوانگاره‌های حاکم نخواهد بود؛ چراکه فقدان عاملیت که معرف مفهوم سوژگی انسانی پسامدرنی است در بافت ادبیات کودک عمدتاً چالش برانگیز است.

یادداشت‌ها

۱. فابل (Fable) را می‌توان قدیمی‌ترین نوع داستانی برشمرد که قدمتش به قرن‌ها قبل از میلاد مسیح و آثار ایزوپ، نویسنده‌ی یونانی، برمی‌گردد و در آن شخصیت‌های حیوانی انسان‌نگاری شده‌اند.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- پاشایی، روشنگر. (۱۳۹۳). «عاملیت در خاله سوسکه و پری چه کسی را با خود برد». دست یافتنی در <http://pazhuheshnameh.ir/1393/08/5>. بازیابی ۱۴۰۰/۸/۸.
- پارسایی، حسن. (۱۳۸۸). «نقد و بررسی رمان سفرهای گالیور اثر جانانان سويفت به روایت اريش کستتر / بازخوردهای ذهنی نویسنده دوم». *ماهنامه کودک و نوجوان*، شماره ۱۴۹، صص ۲۳-۳۱.
- پورگیو، فریده و مسیح ذکاوت. (۱۳۸۹). «بررسی نقش های جنسیتی در خاله سوسکه». *مطالعات ادبیات کودک*. شماره ۲، صص ۲۷-۴۳.
- مهتدی، فضل الله. (۱۳۸۰). *خاله سوسکه*. در قصه های صبحی. تهران: جامی.
- ناصرزاده، هانا. (۱۳۸۳). «خاله سوسکه که بود و چه کرد؟ جامعه شناسی ادبیات شفاهی ایران». *پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان*. شماره ۳۷، صص ۸۲-۸۵.

ب. منابع لاتین

- Badmington, Neil. (2004). Mapping Posthumanism. *Environment and planning A*, 36(8), 1341-1363.
- Flanagan, Victoria. (2014). *Technology and identity in young adult fiction*. London: Palgrave.
- Haraway, Donna. (1985). Manifesto for cyborgs science, technology, and socialist feminism in the 1980s. *Socialist review*, 15(2), 65-107.
- Hayles, N. Katherine. (1999). *How we became post-human: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics*. Chicago: The University of Chicago.
- Lerman, Lindsay. (2012). Lovingly impolite. In Peter Costello (Ed.), *Philosophy in children's literature*, 301-314.
- Markowsky, Juliet Kellogg. (1975). Why anthropomorphism in children's literature? *Elementary English*, 52(4), 460-466.
- Nikolajeva, M. (2000). *From mythic to linea*. CHLA, London: Scarecrow Press.
- Pepperell, Robert. (1995). *The post-human condition*. Exeter: Intellect Books.

- Rudy, Kathy. (2013). "If we could talk to the animals: On changing the (post) human subject". *Speaking for animals: Animal autobiographical writing*. Ed. Margo DeMello. New York, NY: Routledge, pp. 149–159.
- Swift, Jonathan. (2011). *Gulliver's travels*. London: Collector's Library.
- Watson, V. (2001). *Animals in fiction. Cambridge guide to children's books in English*, Ed. V. Watson. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zoe, Jaques. (2015). *Children's literature and the posthuman: Animal, environment, cyborg*. New York: Routledge.

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی